

TÜRKİYE'DE ASGARI ÜCRETİN MALİ YÖNÜ

Adem Korkmaz

Cumhuriyet Üniversitesi,İİBF İşletme Bölümü

Özet

Asgari ücret, ücret gelirlerinin vergilendirmesinde ve ücret gelirleri için yapılacak indirimlerde mali sistem ile doğrudan ya da dolaylı çeşitli ilişkiler içindedir. Asgari ücretten alınan vergilerin artması; işverenlerin yüklerini ve kayıt dışı istihdamı teşvik etmekte, devletin vergi kayıplarını arttırmakta, işçilerin sosyal güvenlik haklarından yoksun olarak çalışmalarına neden olmaktadır. Bu sorunların aşılması için asgari ücretin mali yükü azaltılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ücret, Asgari Ücret

Abstract

The Fiscal Aspect Of The Minimum Wage in Turkey

The minimum wage has a direct or indirect relationship with the taxation of the wage and tax reduction of the wage incomes. An increase in the taxation on the minimum wage 1) increases the fiscal burden of the employers; 2)encourages the informal employment; 3)decreases the revenues of the government; 4) deprives the workers of the social security. To surmount these problems, it is necessary to reduce the fiscal burden on the minimum wage.

Keywords: Wage, Minimum Wage

1.Giriş

Günümüzde asgari ücret, çalışanların ve onların ailelerinin insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesini sağlayan bir gelir tabanı olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle bu ücret hem işçinin hem de onun ailesinin ihtiyaçlarını karşılamalı ve vergi ve benzeri kesintilere konu olmamalıdır. Ne var ki, ülkemizdeki asgari ücret hem yalnızca işçinin ihtiyaçları göz önüne alınarak hesaplanmakta, hem de önemli ölçüde kesintiler yapılmaktadır. Bu kesintiler bir taraftan işçilerin net gelirlerini azaltırken, diğer taraftan işverenin mali yükümlülüklerini arttırarak kayıt dışı istihdam şekillerini teşvik etmektedir. Bu çalışmada Türk uygulamasında asgari ücretin mali sistem ile ilişkisi incelenecek, asgari ücretin hem işçiye hem de işverene olan etkileri ele alınarak sorunlara ilişkin çözümler sunulmaya çalışılacaktır.

1.Sosyal ve Ekonomik Açıdan Asgari Ücretin Vergilendirilmesi

Asgari ücret düşük gelirliler için bir ücret koruması olması nedeniyle sosyal politikacıların, ücretlerden alınan vergiler için önemli bir taban oluşturması nedeniyle de maliye politikacılarının ilgi alanına girmektedir. Başka bir ifadeyle, asgari ücretin mali yönü, sosyal ve ekonomik gerekçelerle farklı farklı

değerlendirilmektedir. Sosyal politikacılar ve işçi kesimi, işçinin şahsını temel alarak, ihtiyaçların asgari düzeyde karşılanması için teknik bir yöntemle hesaplanan bir ücretten çeşitli kesintiler yapılmasını "amaçlara" aykırı bir durum olarak görmektedirler. Konuya mali açıdan yaklaşıldığında ise asgari ücretin vergi gelirleri açısından temel bir sınır olduğu, vergi dışı kalması halinde devletin önemli mali kayıplara uğrayacağı düşünülmektedir. Dünya uygulamasına bakıldığında Almanya dışında asgari ücretin tamamen vergi dışı bırakıldığı ülke yoktur. Ancak bu ülkelerde bir çok mekanizma ile asgari ücretliler ayrıca korunmaktadır. Aile ve çocuk yardımları, işsizlik sigortası, negatif gelir vergisi ve gelir vergisi kredileri bu uygulamaların başında gelmektedir. Ülkemizde ise, asgari ücret hem de diğer sosyal güvenlik sistemi ile aile korunmamaktadır. Vergi iadesi önceki yıllarda ücretliler için dönemsel olarak bazı kazançlar sağlarken, son yıllarda kısa dönemli zorunluluklar nedeniyle istikrar programları çerçevesinde etkinliği oldukça sınırlandırılmıştır. Türk mali sistemi içinde asgari ücretin vergi yükünün oldukça yüksek olması, bir taraftan düşük gelirli olanların kazançlarını azaltırken, işverenlerin işçilik maliyetlerinin artmasına neden olmakta ve işverenlerin kayıt dışı istihdam tercihleri üzerinde önemli derecede etkili olmaktadır. Bu nedenle asgari ücretin vergi yükünün azaltılması sosyal ve ekonomik bir gerekliliktir. Bunun sonucunda işverenler kayıt dışı istihdam şekillerini daha az tercih edecekler ve devletin vergi gelirlerinde artış ortaya çıkacaktır. Yine, gelir düzeyi artan asgari ücretlilerin harcama eğilimlerinin yüksekliği piyasaların canlanması ve dolaylı vergilerin artmasına neden olacaktır.

2.Asgari Ücretten Yapılan Çeşitli Kesintiler

Mali sistemlerde gelirlerin vergilendirilmesi konusunda iki ayrı yöntem izlenmektedir. Birinci yöntemde kamu otoritesi geliri kaynağında vergilendirirken, ikinci yöntemde gelir harcamalara konu olması halinde vergilendirilmektedir. Uygulama genellikle bu iki sistemin bir karması şeklinde olmaktadır. Buna paralel olarak, asgari ücretin mali yükünü ücret bordrosu üzerinden doğrudan yapılan kesintiler (gelir vergisi, damga vergisi, SSK primi ve fon kesintileri) ve harcamalara bağlı olarak dolaylı vergilerden (KDV, ÖTV vb.) oluşmaktadır.

2.1-Doğrudan (Kaynaktan) Yapılan Kesintiler

Bu kesintiler, komisyon tarafından belirlenen brüt asgari ücret düzeyinden bordroda yapılmaktadır. Kesintiler sonucunda net asgari ücrete ulaşılmaktadır. Net asgari ücret işçi ve işveren açısından farklı anlamlar içermektedir. Brüt asgari ücret, komisyonu tarafından tespit edilen yasal bir miktardır. İşçi açısından net ücret, brüt ücret üzerinden yapılan kesintiler sonucunda işçiye ödenen miktardır.

Tablo 1: .Asgari Ücretten Yapılan Kesintiler (Brüt ve Net Asgari Ücret)

Yıllar	Brüt Asgari Ücret	SSK Primi	Gelir Vergisi	Damga Vergisi	Zor. Tas/ İşs. F.Kes.	Kesintiler Toplamı	Kesinti Or.(%)	Net Asg. Ücr.
1.8.1991	801.000	112.140	150.705	3.204	32.040	298.089	37,2	502.911
1.8.1992	1.449.000	202.860	274.545	5.796	57.960	541.161	37,3	907.839
1.8.1993	2.497.500	349.650	474.488	9.990	99.900	934.028	37,4	1.563.472
1.9.1994	4.173.750	584.325	726.488	20.034	83.475	1.414.322	33,9	2.259.428
1.9.1995	8.460.000	1.140.476	1.562.581	40.604	169.200	2.912.865	34,4	5.547.135
1.8.1996	17.010.000	2.381.400	3.122.100	81.648	340.200	5.925.348	34,8	11.084.652
1.8.1997	35.437.500	4.961.250	6.654.375	170.100	708.750	12.494.475	35,3	22.943.025
1.8.1998	47.839.500	6.697.530	4.147.036	229.630	956.790	14.030.986	29,3	33.808.514
1.1.1999	78.075.000	4.961.000	10.930.500	374.760	1.561.500	20.454.210	26,2	57.620.790
1.7.1999	93.600.000	13.104.000	9.543.600	449.280	1.872.000	24.968.880	26,7	68.631.120
1.1.2000	109.800.000	15.372.000	11.022.300	658.800	2.196.000	27.053.100	24,6	82.746.900
1.7.2000	118.800.000	16.632.000	12.156.300	712.800	2.376.000	31.877.100	26,8	86.922.900
1.1.2001	139.950.000	19.593.000	14.348.700	839.700	2.799.000	37.580.400	26,9	102.369.600

Kaynak: Enis Bağdadioglu, "Asgari Ücretten Yapılan Kesintiler", Türk-İş Araştırma Merkezi, 2000; Dünya Gazetesi, 19 Aralık 2000.

Görüldü gibi asgari ücretin net değeri ile brüt değeri arasında oldukça büyük bir fark bulunmaktadır. Bu farkın nedeni, asgari ücret üzerindeki vergi (gelir vergisi, damga vergisi) ve vergi benzeri sorumluluklar (sigorta primleri) ile çeşitli adlar altında alınan fonlar (zorunlu tasarruf ve İşsizlik Fonu) için yapılan kesintilerdir. Bu kesintiler nedeniyle, brüt ücretin ortalama % 62-%75'i işçinin eline geçmektedir. 1994 yılına kadar %37'lere varan oldukça yüksek oranlı bir kesinti yapılmıştır. Bu tarihten sonra başlayan azalma, 1998 yılından sonra %30'un altına inmiş, 2000 ve 2001 yıllarında yaklaşık %26 olarak gerçekleşmiştir. Asgari ücretin net değeri ile brüt değeri arasındaki farkın yıllar itibariyle azalmasının nedeni, gelir vergisi ilk diliminin %25'ten %15'e indirilmesi ve özel indirim tutarlarındaki (Tablo 4) artışlardır. Bu gelişme olumlu olmakla birlikte yeterli değildir.

İşveren açısından net asgari ücret ise işverenin brüt ücret üzerinden katlanmak zorunda kaldığı maliyetlerin tamamıdır. Bu maliyetler, SSK primi işveren payı, SSK prim farkı, işsizlik sig. fonu, işsizlik sigortası fonu işçi payından oluşmaktadır. (Tablo 2.)

Tablo 2: Asgari Ücretin İşverene Maliyeti

	Ocak-Temmuz 2000	Ağustos-Aralık 2000	Ocak-Mart 2001	Nisan-Temmuz 2001
Asgari Ücret	109.800.000	118.800.000	139.950.000	139.950.000
İşveren SSK Primi	21.411.000	29.250.000	27.290.250	49.950.000
Tasarruf T. Kesintisi	3.294.000	-	-	-
SSK Prim Farkı	3.417.000	4.368.000	3.366.750	9.807.000
İşsizlik F. Kesintisi	-	5.124.000	4.500.000	6.300.000
İşsizlik F. Kes (İşçi payı)	-	-	201.000	1401.000
İşverene Maliyeti	137.922.000	157.542.000	175.308.000	181.185.900

Asgari ücretin işverene maliyetini attıran unsurların başında, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 78. maddesi gereğince, prime esas kazançların alt sınırı ile asgari ücret oranları arasındaki farkın işverene ödenmesi gerekmektedir.

Buna göre, 01.04.2000-31.03.2001 tarihleri arasında günlük 5 milyon, aylık 150 milyon olarak belirlenmiştir (R.G., 31.05. 2000 T., 24065 M). 2000 yılı Temmuz ayına kadar oluşan 40.200.000 TL ve 2000 yılı Temmuz-Aralık dönemi için oluşan 31.200.000 TL'lik miktara ilişkin SSK prim farkları işveren tarafından karşılanmak zorundadır. Aynı durum, 2001 yılı için de geçerlidir. Bu uygulamayla işveren ödemediği ücretin primini ödemek zorunda bırakılmakta, işverenden bir karşılık olmaksızın tahsilat yapılmaktadır. Daha önce Sosyal Sigortalar Kanununun 78.maddesinin ilk metninde prime esas kazanç alt sınırı ile İş K. Md. 33'e göre saptanan asgari ücret arasında ilişki kurulmuştu. Ancak 2242 sayılı Kanunla 78.maddede yapılan değişiklikle SSK primi alt sınırı ile asgari ücret arasındaki bağlantı ortadan kaldırılmıştır. Bu değişiklik uygulamada asgari ücretlerin üzerinde belirlenen SSK prim tabanına ilişkin farkın işverene ödenmesi sonucunu doğurmuştur. Zira SSK prim tabanının asgari ücretin altında belirlenmesi durumunda Asgari Ücret Yönetmeliğinin 10/I hükümleri nedeniyle primler asgari ücret düzeyinden ödenecektir. Ancak prim tabanının asgari ücretin üzerinde belirlenmesi halinde fark işverene ödenecektir. (Güzel-Okur, 1999:147). 01.04.2000 tarihinde uygulamaya başlanan işsizlik sigortası fonu kesintisi matrahının da SSK prime esas kazanç matrahına endekslenmesi de benzer sonucu doğurmaktadır.

Bütün bu maliyetlerle birlikte, 2001 yılı birinci dilimi için brüt 139.950.000 TL olarak belirlenen asgari ücretten çeşitli kesintiler nedeniyle işçinin eline 102.369.600 TL (brüt ücretin %73'ü) geçerken, işverene maliyeti 175.308.000 TL'ye ulaşmaktadır. Başka bir ifadeyle, işveren asgari ücretli bir işçi için katlandığı maliyetin ancak %58.4'ünü işçisine ulaştırabilmektedir. İşverenin bütçesinden çıkmasına karşın işçinin de eline geçmeyen miktarın büyüklüğü bir çok yapısal sorunun kaynağını oluşturmaktadır.

2.2.Dolaylı Vergi Yüğü

Dolaylı vergilerin de asgari ücretin reel değerleri üzerindeki etkisi bulunmaktadır. Brüt olarak belirlenen asgari ücret üzerinden çeşitli vergi ve benzeri kesintilerden sonra işçinin eline geçen "net" tutar, harcamalara konu olduğu andan itibaren dolaylı vergiler (KDV, ek vergi, taşıt alım vergisi, akaryakıt tüketim vergisi vs.) aracılığı ile yeniden vergilendirilmeye başlanmaktadır. Bu vergilerin düşük gelirlilere etkisi, düşük gelirliilerin tüketim tercihlerine uyumlu olarak belirlenmesi halinde daha az, aksi durumda ise daha fazla olacaktır.

3.Asgari Ücretin Vergi Yükünün Azaltılması Çabaları

Türk mali sisteminde, yeterli olmamakla birlikte genel olarak ücretlilerin, özel olarak da asgari ücretliler üzerindeki mali yükler çeşitli sistemlerle azaltılmaya çalışılmıştır. Bunlar, "vergi istisnaları" ve "vergi indirimleri"dir.

3.1.Ücret Gelirlerine İlişkin Vergi İstisnaları

Gelir Vergisi Kanununun 23. Maddesinde (Değişik:2361 Sayılı Kanunun 17 Maddesi-27.12.1980) sıralanan ücretler gelir vergisinden istisna edilmiştir. Bu istisnaya konu olan gelirlerin bir kısmı doğrudan asgari ücret ya da onun belirli bir oranını esas alırken, bazılarında ise mutlak olarak ücret geliri belirtildiğinden asgari ücret dolaylı olarak istisna edilmiştir.

3.2.Vergi İndirimleri

Asgari ücretlinin vergi yükünü azaltmaya dönük düzenlemelerin bir diğeri ise "vergi indirimleri" dir. Bunların bir kısmı ücret bordrosu üzerinde gerçekleştiğinden halihazırda 102.369.600 TL olan net asgari ücretin hesaplanmasında dikkate alınmış durumdadır. Buna karşın harcamalara bağlı olarak gerçekleşen indirimler asgari ücretlinin yıllık net gelirlerini arttırıcı bir etkiye sahiptir.

3.2.1.Ücret Bordrosundaki İndirimler

Asgari ücretlinin vergi yükünü doğrudan azaltacak daha etkin mekanizmalar Gelir Vergisi Kanununun 31.maddesindeki "özel indirim" ve 63.maddede düzenlenmiş bulunan "diğer indirimler"dir.

3.2.1.1.En Az Geçim İndirimi (Genel ve Özel İndirim Uygulamaları)

Sosyal devlet olmanın temel gereklerinden birisi herkesten mali gücü ölçüsünde vergi almaktır. Yine, sosyal adalet açısından, kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını (geçimini) asgari düzeyde sürdürebilmesi için gerekli gelirin vergilendirilmemesi gereklidir.(Akdoğan, 1995:163). Bunun aksi, hem ahlak hem de mantık açısından savunulamaz. Vergi toplama konusundaki hiçbir gerekçe, insanların fiziki varlıklarını devam ettirme gerekliliğinin önünde olamaz. (Erginay, 1992, :54). Bilindiği üzere asgari ücreti, kişinin ve ailesinin toplum içinde insan onuruna uygun bir hayat seviyesini sağlamaya yetecek ücret olarak tanımlamıştık. Asgari ücreti, işçinin ve ailesinin zorunlu ihtiyaçlarının asgari

düzye karşılanması olarak ele aldığımızda, en az geçim indirimini de, bu ücretin vergilendirilmemesi olarak anlayabiliriz. Başka bir ifadeyle konumuz açısından asgari ücreti vergi dışı bırakılması gereken "en az geçim ücreti" olarak da tanımlayabiliriz. Böylece, asgari ücret, en az geçim indiriminin dayanağını oluşturan, kişilerin asgari düzeyde geçimini sağlayacak gelir olarak kabul edilmekte ve buna göre saptanmaktadır (Bosnalı, 1997: 154).

Vergilemede "ödeme gücü" ilkesinin gerçekleşmesine yarayan önlemlerinden birisi olan en az geçim indirimi aynı zamanda vergilemede dikey adaleti sağlayıcı tekniklerin başında yer almaktadır (Şeker, 1994 :71). En az geçim indirimine konu olacak gelir yalnız fizyolojik ihtiyaçların karşılanması ile sınırlandırılmamalı, sosyal bir varlık olan çağdaş insanın eğitim, kültür, eğlenme gibi ihtiyaçları da en az geçim için belirlenecek tutarın hesabında göz önüne alınmalıdır. Almanya asgari ücretin tamamı en az geçim indirimine konu edilirken, İngiltere'de %85.90'ı, İspanya'da %87.90'ı, Fransa'da %43.91'i, Belçika'da %40.24'ü özel indirimle konu olmakta ve bu oranlar yıllara göre artış eğilimi göstermektedir (Kızılot, 1999).

En az geçim indirimi mevzuatımıza 1950 yılında 5421 Gelir Vergisi Kanunu ile girmiş ve uygulamaya ancak 1968 yılında başlanabilmektedir. Sistem 01.01.1981 tarihinden itibaren "genel indirim", 01.01.1986 tarihinden itibaren de emek gelirleri için uygulanan "özel indirim" şekline dönüşmüştür. 11.07.1992 Tarih ve 3824 Sayılı Kanun hükmüne göre, Bakanlar Kurulunun özel indirim tutarlarını asgari ücret tutarına kadar arttırma yetkisi bulunmaktadır. Ne var ki, hükümet bu yetkisini kullanmakta çok istekli davranmamıştır. (Tablo 4)

Tablo 4: Yıllar İtibariyle Özel İndirim ve Asgari Ücretler

Yıllar	Asgari Ücret (Aylık)	Özel İndirim (Aylık)
1990	414.000	36.000
1991	801.000	54.000
1992	1.449.000	90.000
1993	2.497.500	150.000
1994	4.173.750	600.000
1995	8.460.000	900.000
1996	17.010.000	1.800.000
1997	35.437.500	3.150.000
1998	47.839.500	9.450.000
1999-I	78.075.000	15.000.000
1999-II	93.600.000	15.000.000
2000-I	109.800.000	18.750.000
2000-II	118.800.000	18.750.000
2001-I	139.950.000	21.900.000
2001-II	146.947.500	21.900.000

Kaynak: Sakıp Şeker, Türkiye'de Ücretliler Üzerindeki Vergi Yüğü, Türk Harb-İş Sendikası, Ankara:1994, s.69; İlgili Resmi Gazeteler.

2001 yılı için özel indirim aylık $21.900.000 \times 0.15 = 3.285.000$ TL'dir (R.G., 22. 12.2000 T.). Böylece, asgari ücretliye gelir vergisine tabi safi kazanç tutarı üzerinden aylık 3.285.000 TL'lik net indirim yapılmaktadır. Bu indirim, Adıyaman, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde; Aylık: $30.600.000 \times 0.15 = 4.590.000$ TL olarak uygulanmaktadır. Ancak özel indirim tutarları, net asgari ücretin hesabında dikkate alındığı için halihazırda ödenen net asgari ücrete bir ilave getirmemektedir.

Türk vergi uygulamasında, özel indirimle ilgili olarak yapılan bir diğer indirim ise, sakatlık indirimidir. Gelir Vergisi Kanununun 31.maddesine göre çalışma gücünün %80'ini kaybedenler 1.derecede, %60'ını kaybedenler 2.derecede ve %40'ını kaybetmiş bulunanlar ise 3.derecede sakat sayılmaktadırlar. Özel indirim tutarı, 1.derece sakatlar için 8 kat, 2.derece sakatlar için 4 kat, 3.derece sakatlar için ise 2 kat artırılarak uygulanır.

3.2.1.2. Diğer İndirimler

Ücret bordrosu üzerinden yapılan diğer indirimler Gelir Vergisi Kanununun 63.maddesinde düzenlenmiş bulunan hususlardır. Bunlar;

-Türkiye'de olması halinde Sosyal Sigortalar Kurumuna yapılan prim ödemeleri, (GVK, MD.63/2),

-Mükellefin şahsın, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, işsizlik, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigortaları için hizmet erbabı tarafından ödenen primler (Sigortanın Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan bir sigorta şirketi nezdinde akdedilmiş olması ve sigorta priminin ödendiği ayda elde edilen ücret üzerinden, kanunla kurulu sosyal güvenlik kurumlarına hizmet erbabı hissesi olarak hesaplanan prim veya aidatın aylık tutarını aşmaması şartıyla) (Değişik:3239-11.12.1985) (GVK, Md.63/3)

- Aidatın ödendiğinin belgelenmesi halinde, Sendikalar Kanunu hükümlerine göre, sendikalara ödenen aidatlar (GVK, MD.63/4),

3.2.2. Harcamaların Belgelendirilmesine Dayanan Özel Gider İndirimi

30.12.1993 gün ve 3946 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanununun 63.maddesine eklenen fıkra ile ücretlilerin kendisi, eşi ve çocukları ile ilgili eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamalarının yıllık tutarının 1/3'ü ücretin safi tutarının tespitinde indirim konusu olabilecektir.

Özel gider indiriminden yararlanmanın koşulları şu şekilde belirtilmiştir (GVK, Md.63);

-indirimden yalnızca ücretliler yararlanabilecektir,

-harcamalar Türkiye'de yapılmış olacak ve vergiye tabi gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinden alınmış belgelerle tesvik edilecektir (belgelendirilecektir),

-özel gider indirimine sadece eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamaları konu olabilecektir,

-indirim tutarı kanunda belirtilen harcamalar toplamının 1/3'ü olarak hesaplanacaktır,

-indirim tutarı harcamanın yapıldığı yıla ait ücretin yıllık vergi matrahının %35'ini geçemeyecektir.

Mevcut uygulamada özel gider indiriminden sağlanan vergi iadesi, asgari ücretli bir işçi için 2000 yılında yıllık/aylık $49.000.000/12=4.083.000$ TL'dir. Buna göre, özel gider indirimi 2000 yılı ortalama asgari ücretleri üzerinde yaklaşık % 4.8'lik bir ilave anlamına gelmektedir.

"Özel gider indirimi"nin hesabı, "özel indirim"in aksine, yıllık harcamalar üzerinden yapıldığından asgari ücretlinin dönemsel olarak net gelirini attırıcı etkide bulunmaktadır. Şöyle ki, mevcut uygulamada 118.800.000 TL olan brüt asgari ücretin net değeri olan 86.922.000 TL'nin hesabında özel indirim dikkate alınmıştır. Özel gider indirimi ise asgari ücretin hesabında dikkate alınmadığından, yıllık olarak 48.675.060 TL'lik ilave bir gelir ortaya çıkmaktadır. Aylık olarak 4.056.250 TL olan bu gelir, mevcut uygulamadaki asgari ücretlinin gelirini arttırarak $(86.922.000+4.056.250)=90.978.255$ TL olmasını sağlamaktadır. Özel gider indirimi ile sağlanan iade, net asgari ücrete yaklaşık %4.6'lık iade sağlamaktadır. Özel gider indirimine konu olan harcama kalemlerinin genişletilmesi, oranların daha da arttırılması ve uygulamanın yıllık yerine aylık olarak uygulanması ücretliler açısından daha faydalı olacaktır.

4.Asgari Ücretin Mali Yükünün Azaltılmasına İlişkin Öneriler

Türk asgari ücret uygulamasının en önemli sorunlarının başında, asgari ücret üzerindeki mali yükler gelmektedir. Mevcut uygulamada (2001 yılının birinci dilimi için) işveren, asgari ücretli bir işçi için aylık 175.308.000 TL'lik bir maliyete katlanırken, bunun ancak 102.369.600 TL'si işçiye doğrudan bir gelir olabilmektedir. Bu nedenle asgari ücretin vergi dışı bırakılması ve asgari ücret üzerinden yapılan diğer kesintilerin azaltılması başlıca tartışma konularıdır.

4.1.Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması

İşçilerin ve ailelerinin zorunlu ihtiyaçlarının insan onuruna yaraşır bir şekilde karşılanması amacıyla belirlenen ücretin vergi dışı bırakılması kadar sosyal içerikli bir politika olamaz. Vergilemede "en az geçim indirimi" sistemi ile maddi imkanları ancak varlığını sürdürmeye yetecek olan kimselerin vergi ödeme güçlerinin bulunmadığı, bu nedenle de bu miktarın vergi dışı bırakılması gerektiği belirtilir. Hemen her dönemde, siyasi otoritelerce dile getirilmesine karşın, ülkemizdeki vergi uygulamasında asgari ücretin vergiye tabi olmayan oranı (özel indirim) çok düşüktür. Kuşkusuz bunun en önemli nedeni, siyasi iradenin bu konudaki yetersizliğinden çok, mali endişelerdir. Çünkü kamu otoritelerinde asgari

ücretin vergi dışı kalması halinde büyük vergi kayıplarının olacağı beklentisi bulunmaktadır. Asgari ücretin vergi dışı kalmasının önündeki bu endişe iki temel yönden tutarlı değildir.

Bunlardan birincisi vergi gelirleri içinde ücretlilerin vergi yükünün ağırlığının, sosyal adalet ve vergi adaleti açısından olumlu bir durum olmamasıdır. Sosyal devlet olmanın temel niteliklerinden birisi, bu dengesizliği gidermektir. Bunun için devlet, vergi adaletini sağlayıcı, düşük gelir gruplarının vergi yükünü azaltıcı önlemleri bir an önce alması gerekmektedir. İkinci olarak asgari ücretin vergi dışı bırakılması, sanıldığı kadar vergi kayıplarına neden olmayacaktır. Tasarruf eğilimi düşük olan ücretli ve maaşlı kesim, gelirlerinin büyük çoğunluğunu harcamaktadır. Ortaya çıkması düşünülen vergi kaybı hem harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergi gelirlerinin artmasıyla hem de mal piyasasının hareketlenmesine bağlı olarak, imalat sanayiinde sağlanan üretim artışı sonucunda kurumlar vergisi gelirleriyle karşılanması söz konusu olabilecektir. (İSO, 1997: 49)

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması konusunda, Bakanlar Kuruluna verilen, "özel indirim tutarının asgari ücret oranına kadar artırılması yetkisi"nin hükümetçe kullanılması en pratik çözüm olarak görülmektedir. Devletin vergi politikasında önemli değişiklikleri içeren yapısal önlemlerin bir an önce alınması gerekliliği ortadadır.

4.2.Asgari Ücretten Yapılan Kesintilerin Azaltılması

Asgari ücretin mali boyutuna ilişkin bir diğer sorun asgari ücretten yapılan vergi dışı kesintilerin yüksekliğidir (Ekin, 2000: 271). Asgari ücret üzerinden yapılan vergi, sigorta, fon gibi kesintiler işçinin net ücretini azaltırken, işverenlerin maliyetlerini arttırmakta (Önsal, 1997: 81) ve kayıtdışı istihdam uygulamalarının yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Hemen hemen bütün kesimlerde, kayıtdışı ekonomi olgusunun nedeni formel (kayıt içi) sektörlerdeki istihdam maliyetlerinin yüksekliğidir (Lordoğlu, 1998: 243).

Kanaatimizce asgari ücretler ile kayıtdışı istihdam ilişkisinin niteliği asgari ücretin yüksek olmasından çok kesintilerin fazlalılığıdır. Uygulamada, işverenler ile işçiler arasında kayıtdışı pazarlığı yapılmakta; ücretlerine bir miktar zam alma ya da işe alınma karşılığında sigorta ve şikayet haklarından vazgeçmeleri söz konusu olabilmektedir (Ekin-Alper-Akgeyik, 1999: 146). Denetim mekanizmalarının yetersizliği de bu süreci teşvik eden diğer bir unsur olarak göze çarpmaktadır.

Kesintilerle ilgili olarak, asgari ücretlinin işverene maliyetini arttıran ve uygulamada önemli rahatsızlık kaynağı oluşturan bir diğer husus 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 78. Maddesi gereğince, prime esas kazançların alt sınırı ile asgari ücret oranları arasındaki farkın işverene ödetilmesidir. Bu

uygulamayla işveren ödemediği bir ücret için ilave bir yüke katlanmak zorunda bırakılmaktadır.

İşçinin eline geçmeyen ve işveren için de bir karşılık olmaksızın yapılan bütün ödemeler her iki sosyal taraf için de hoşnutsuzluk kaynağı oluşturmaktadır. Bu ve buna benzer uygulamalar, işverenlerin kayıtdışı istihdam şekillerini tercih ederek ya da daha fazla ücret ödemelerine karşın resmi kayıtlara asgari ücret üzerinden işlem yaparak, katlanmak zorunda oldukları yükümlülüklerden kaçınmanın yollarını aramaktadırlar. Bu sorunların önüne geçmek için işçilik brüt ücretleri ile net ücretleri arasındaki makasın daraltılması gerekmektedir (Görgün, 1997: 91). Ayrıca işçilik maliyetlerini arttıran SSK pirim tabanı ile asgari ücret arasındaki farklılık ortadan kaldırılmalıdır. Asgari Ücret Tespit Komisyonu üyeleri ortak bir temenni olarak, 506 sayılı Yasanın 78'nci maddesinde ilgili değişikliğin yapılmasını hem 1998 hem de 1999 asgari ücret tespitlerinde ortak temenniler arasında dile getirmiş olmalarına karşın bu konuda henüz somut bir adım atılmamıştır.

Asgari ücretin mali boyutuna ilişkin sorunların çözümlenmesi için yapılan bir diğer öneri ise, bu ücretin net olarak belirlenmesidir. Böylece asgari ücret yalnızca işçinin eline geçen net bir değer olarak belirlenecek, vergi ve benzeri kesintiler için gösterge olmayacak, daha da önemlisi asgari ücretin tanımında yer alan "...zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek" bir ücretin belirlenmesi mümkün olabilecektir (Bağdadioğlu, 1999: 35).

Sonuç

Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımında adaletsizlik aynı zamanda mali sistemde de önemli sorunların bir göstergesidir. Bu iki olgu, hem bir birinin nedeni hem de sonucu niteliğinde önemli bir kısır döngüdür. Yapısal nitelikteki bu sorunların aşılabilmesi için sosyal ve mali önlemlerin alınmasına bağlıdır.

Asgari ücret geniş kesimler için önemli bir gelir tabanı iken aynı zamanda mali sistem için de temel bir göstergedir. Sosyal amaçlar için belirlenmiş bir ücretin vergi konusu olmaması gerekmektedir. Buna karşın ülkemizde yalnızca işçinin (ailesinin değil) ihtiyaçlarının dikkate alınarak belirlenmiş bir ücretin doğrudan vergilendirilmesi sosyal devlet anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Asgari ücretin vergi yükünün azaltılmasına ilişkin çeşitli uygulamalar ise yeterli değildir. Diğer taraftan işverenler açısından konuya yaklaşıldığında da durum pek farklı değildir. İşverenlerin katlanmak zorunda oldukları asgari ücrete bağlı çeşitli mali yükümlükler (primler, fon kesintileri) kayıt dışı istihdam şekillerinin tercih edilmesine neden olmaktadır. Bu olgular dikkate alınarak hem asgari ücret geliri elde edenlerin gelirlerinden yapılacak kesintilerin azaltılması hem de asgari ücreti ödeyenlerin maliyetlerinin azaltılması için çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir. Kısa dönemde kamu maliyesinde bazı açıkların ortaya çıkması

beklenebilse de, orta ve uzun dönemde harcama etkisi, kayıt dışı istihdam şekillerinin kayıt altına alınması ve gelir dağılımında adaletin daha iyi sağlanması karşısında dengelenecektir.

Kaynakça

- Akdoğan, Abdurrahman: Kamu Maliyesi, 5.Bası, Ankara: 1995.
- Bağdadıoğlu, Enis: Asgari Ücret, Türk-İş Eğitim Yayınları, No.3. Ankara:1999.
- Bosnalı, Ömer: Gelir Dağılımı Açısından Mali Araçlar ve Asgari Geçim İndirimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Dikmen, M.Orhan: Asgari Geçim İndirimi, İstanbul Üniversitesi Yay. No.693.
- Ekin, Nusret; Türkiye'de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları, İTO Yayın No:2000-33, İstanbul: 2000.
- Ekin, Nusret, Yusuf Alper ve Tekin Akgeyik, Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde Arayışlar:Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma, İstanbul: 1999.
- Erginay, Akif: Kamu Maliyesi, Ankara: 1992.
- Görgün, Tayfun: "İstihdam Sorunu", Mercek, Yıl:2, Sayı:6, Nisan:1997.
- Güzel, Ali ve Ali Rıza Okur, Sosyal Güvenlik Hukuku, 7.Bası, İstanbul: 1999.
- Kızılot, Şükrü: "Yabancı Ülkelerde de Asgri Ücret Vergi Dışı Değil", Sabah Gazetesi, 26.04.1999.
- Lordoğlu, Kuvvet: "Türkiye'de Enformel İstihdam ve Bir Boyut", III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi, 14-16 Ekim-1998, Yayına Hazırlayanlar: Toker Dereli, Tekin Akgeyik. İstanbul: 1998.
- Önsal, Naci: "Ücretler ve İstihdam", Mercek, Yıl: 2, Sayı: 6, Nisan: 1997.
- Şeker, Sakıp: Türkiye'de Ücretler Üzerindeki Vergi Yüğü, Türk Harb-İş Sendikası, Ankara: 1994
- Uras, Güngör: Milliyet Gazetesi, 30 Mart 2000.
- İstanbul Sanayi Odası (İSO), Vergi Potansiyelimiz, Kayıplarımız ve Görüşlerimiz, İSO Yayın No.1997-3, Nisan, 1997.
- R.G., 31 Aralık 1998 T., 23570 S.
- R.G., 31 Aralık 1999 T., 23923 S.
- R.G., 22. Aralık.2000 T., 24268 S.
- R.G., 31. Mayıs 2000 T., 24065 Mükerrer, S.